

19. Yüzyılda Çokkültürlü İmparatorluktan Ulus-Devlete Geçişte Sürgün ve Göç: Malakanlar Örneği

Migration and Exile in the Transition from Multi-cultural Empire to Nation State in the 19th Century: The Case of Molokanye

Mete Kaan Kaynar

Gökhan Ak

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında yaşanan çatışmalı ulus-devlete geçiş döneminde, İmparatorluğun çevre topraklarında yoğun milliyetçilik, göç, sürgün ve etnik temizlik olayları yaşanmıştır. Bu anlamda, Anadolu çevresindeki birçok halk topluluğu hem bu yoğun ve zorlu süreçten hem de bu sürecin devlet şiddetinden doğan türlü olumsuzluklarına maruz kalmış ve Anadolu toprakları da içlerinde olmak üzere, çeşitli coğrafyalara göç etmek zorunda bırakılmıştır. He ne kadar çalışmamıza konu olan Malakan topluluğu Rus asıllı olmakla ve Rusya topraklarında öncelikle dinî nedenlerden dolayı sürgüne maruz kalmış olsalar da, bu halkın sürgün ve göçünü, Çarlık Rusya'sının İmparatorluktan ulus-devlete geçişi sürecin bağlamında de değerlendirme mümkün görünmektedir. Nitekim 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşları'nın ardından Kars ve civarını savaş tazminatı olarak ele geçiren Çarlık Rusya'sı, bunu fırsat bilerek dini sapkın olarak gördüğü Malakanlar'ın bir kısmını Kafkaslar'dan Anadolu'ya sürgüne tabi tutmuş ve göç ettirmiştir. Bu zorunlu göçle birlikte Malakanlar, yeni toprakları Kars yöresinde kurdukları köyler vasıtasıyla, yerleşik Müslüman topluluklarla 1960'lara değin uzun süre birlikte yaşamışlardır. Bu çalışmada, Rus asıllı

Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, metekaankaynar@gmail.com

Yrd. Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gak2081@yahoo.co.uk

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 17.05.2015

DOI: 10.17550/aid.89133

etno-dinsel bir topluluk olan Malakanlar'ın, Çarlık Rusyası topraklarında başlayan yaşamlarını ve sonrasında maruz kaldıkları -Anadolu coğrafyasını da içeren- çeşitli sürgün ve göç olaylarını, disiplinler arası bir yaklaşım ile tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Malakanlar, Din, Etnisite, Çarlık Rusyası, Osmanlı İmparatorluğu, Göç ve Sürgün

Abstract

In a conflictary transition period to nation state experienced in the last century of the Ottoman Empire, extensive events of nationalism, exile, migration and ethnic cleaning in the neighboring territories of the Empire were observed. In this sense, many folks and communities around Anatolian geography got their share from both this period and various malices and violences of that period stemming from state violence, and forced to migrate to various geographies including Anatolian territory. However, although the subject issue of “Molokans” of our study were Russian-originated and were subject to an exile from russian territory in accordance with religious reasons, it is likely to consider of this exile in line with nation-statehood of Tsarist Russian Empire. Thus, Tsarist Russia who grasped Kars and its surrounding provinces as war compensations following 1876-1877 Ottoman-Russian Wars forced some Molokans, that were being accepted by the Tsarist Russia as heretics, to migrate from Caucausus to Anatolia for an exile by seizing this opportunity. As a result of this compulsory migration, Molokans resided in the new villages of their own in the Kars province and lived next to local neighboring Muslim communities for a long time till 1960s. This study aims to discuss the issue of Molokans with an inter-disciplinary approach, a Russian-originated ethno-religious community, who appeared in the Tsarist Russia territory and suffered various kinds of Russian-forced migrations and exiles regarding Anatolian geography as well.

Keywords: *Molokanye, Religion, Ethnicity, Tsarist Russia, Ottoman Empire, Migration and Exile*

İnsan nasıl ayrılır toprağından? Niye? Nereye?
Yoksa řu eski şarkının söylediği gibi mi gerçekten?
Ve unutma sakın, artık vakti gelince ayrılığım,
Rüzgârla uzaklara sürüklenir bakışlarım...”¹

---

¹ Söz konusu dizeler, Theo Angelopoulos’un 1991 tarihli “Leyleđin Geciken Adımları” filminden alınmıştır.

Giriş

19. yüzyıl tarif edilirken sıkça vurgulanan özelliklerden birisi de, göç ve sürgünlerin bu yüzyıl tarihindeki yeridir. Keza göç ve sürgünler, bu yüzyıl imparatorlukları ile geniş coğrafyalarının karakterini belirleyen ana öğelerden biri olarak, gerek çokkültürlü imparatorluklar, gerekse onların sefeli çokkültürlü ulus-devletlerin tarihlerinde önemli etkilerde bulunmuşlar ve çoğu zaman da deyiş yerindeyse “kapanmaz” yaralar açmışlardır. Kaya’nın (2005: 427) vurgusuyla, çokkültürlülük, farklı kültürel grupların asimilasyondan çok farklılıkları ile uyum sağlama-larını ifade etmektedir. Ancak kültürel grupların farklı sosyo-politik statülere sahip olması konusu, siyaset bilimciler tarafından bugün dahi sıkça tartışılan bir konudur. Daha çok azınlık hakları söz konusu olduğunda ön plana çıkan bir söylem olarak “çokkültürlülük”ten temel amaç, kültürel çeşitlilik içerisinde *birlikte* yaşayabilmektir. Özellikle farklı etnik, dinî ve kültürel gruplardan oluşan toplumlarda çokkültürlülük bakış açısı ve söylemi, toplumsal barış için önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Tam da bu noktada, çokkültürlülük söyleminin, günümüz topluluk ilişkilerinde en fazla ön plana çıkan söylem ve yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür (Johnston vd., 1994: 112). Dolayısıyla çokkültürlülük kavramının kimi zaman bir ırkı veya milleti, kimi zamansa bir etnik grubu ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.²

Dolayısıyla 19. yüzyılın Rusya, Osmanlı, İngiltere, Avusturya-Macaristan gibi imparatorluklarının anavatanları veya sömürgelerinde dönemin yönetici egemen sınıflarınca *yaşatılan* göç veya sürgünler sonucu birçok yeni azınlık grupları hikâyeleri ortaya çıkmıştır. Bu durum, anılan grupların, sürüldükleri yeni coğrafyaların yerli halklarıyla-

---

2 Bununla birlikte, “çokkültürlülük” kavramının günümüzde çeşitli düşünürlere göre değişik tanımları olduğu gibi, özellikle İngiltere, Belçika, Fransa ve Almanya gibi Batılı ülkelerde bu kavrama önemli eleştiriler gelmeye başlamıştır. Örneğin Jenks (2007: 190, 183); “...altkültürler, yeni kimlik kaynaklarıdır; altkültürler, yeni farklılık gösterenidir. Böyle bir kuramsal eylemin sonuçları, ultra-modern değildir; gerileyici, nihilist ve tamamen görecedir. Hiçbir siyasa ya da ahlâk tarafından savunulamazlar.” demekte ve eklemektedir; “...çeyrek asır önce, ‘toplum’u bir gerçeklik olarak güvenle tartışı-yorduk; 1990 kadar yakın bir zamanda bile, sakınmadan, hatta R. H. Tawney’den Paul Willis’e kadar tüm sol kanat söylemi içinde, ‘ortak kültür’ gibi fikirleri düşünüyorduk. Bugün, bir dizi tartışmanın ardından, epistemolojik emperyalizm temelinde düşünsel misilleme korkusu olmadan bu gibi bütüncüllükleri telâffuz bile edemeyiz.”

la harmoni içerisinde, iç içe veya yan yana yaşamasını sağlamak gibi önemli bir sosyo-politik ve kültürel sorunu da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada da, aslen ve ağırlıklı olarak Rus asıllı etno-dinsel bir azınlık toplumu olan Malakanlar'ın, 19. yüzyılda, anavatanları olan Çarlık Rusyası topraklarından başlayıp, birçok farklı coğrafya yanında, özellikle Kars ve yöresindeki coğrafyaya uzanan göç ve sürgün öyküsü, bu halkın sosyal, kültürel ve tarihsel özellikleri bağlamında disiplinler arası bir yaklaşım ile ele alınıp irdelenmiştir. Bu irdelemede göç ve sürgün olgusu, çokkültürlü imparatorluktan ulus-devlete geçiş şeklinde, iki farklı, ancak iç içe geçmiş tarihsel bir kategoriye göre yapılmıştır. Her bir kategorinin kendine özgü farklılıkları, değişik form ve tonları bulunmakta ve farklılıkların ifadesi, her sistem içerisinde değişik bir anlayışla ortaya konmaktadır. Tarihsel süreçlerin ve kültürel bağlamların farklı olması, ister istemez farklı tecrübelerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³

Dolayısıyla, her ne kadar 19. yüzyılda göç ve sürgüne maruz kalmış azınlık topluluklardan yalnızca biri de olsa, etno-tarihsel süreçleri Rusya topraklarında başlayan “Malakan” toplumu ile Malakan kimliğinin oluşmasında temel etken olan “Malakanizm” inancının, günümüzde hâlâ beşerî, sosyal, kültürel ve tarihsel dokusuyla araştırılmaya değer bir “toplumsal hazine” konumunda olduğu görülmektedir. Zira Malakanlar'ın toplumsal geçmişi, iktidar ve azınlık kavramları arasındaki diyalektik etkileşimi en uygun şekilde ortaya koyan göç-sürgün tarihi örneklerinden biridir. Dolayısıyla bu çalışmada da, azınlık ve etnisite olguları, çokkültürlü imparatorluklardan ulus-devletlere geçişte sürgünü meydana getiren esas birikim araçlarından ve göçü niteleyen belagatin (rhetoric) içindeki en temel göstergelerden biri olarak kabul edilmiştir.

Rusya’da Yaşayan Muhalif Etnik Bir Grup Olarak Malakanlar

Malakanlar, Rusya'nın olduğu kadar, dünya etno-dinsel topluluklar mirasının da önemli bir üyesidir. Bu mirasta Malakanlar'ı benzersiz ve ayrıcalıklı kılan, onlara özgü bazı sosyolojik, dinsel ve kültürel özelliklerdir. Ancak bu kadim kültürel nitelikler, Malakanlar'ın tarihte ilk görüldükleri Rusya coğrafyasında, zamanla huzur ve güvenliklerini

---

3 Betimlemelerin yararlanıldığı kaynak olarak bkz. (Kaya, 2007: 45)

kaybetmelerine neden olmuştur. Bu durumun kaçınılmaz sonucu da, Büyük İskender'in İmparatorluğu'ndan günümüze insanlık tarihinde yüzyıllardır sık sık şahit olunduğu üzere, yönetici ve sivil egemen sınıfların uyguladığı baskı, sindirme ve temizlik siyasetlerinin doğurduğu kitlesel sürgün ve göçlere maruz kalmaktır.

Bu anlamda, Malakanlar'ın da son iki yüzyıllık toplumsal tarihini sürgün ve göçler ile acı ve ıstırapların yaşandığı *yıkıcı* bir tarihsel süreç olarak betimlemek mümkündür. Zira toplumsal tarihte çokça görülmüştür ki, “yeni”, “eski” tarafından tutucu bir itki ve onun doğurduğu çeşitli faktörlerin etkisiyle genelde benimsenmez, dışlanır. Bu durumun, insan topluluklarına liberal-demokratik siyasî ilke ve değerlerin yerleşmeye, benimsenmeye başladığı 20. yüzyıl öncesinde çok daha baskın bir tarihsel özellik olduğu görülmektedir.⁴ Tüm olumsuz sosyo-politik şartlar altında, özgün kültürünü yine de sıklıkla koruyabilme başarısını gösteren “yeni” ise, çoğu kez hak etmediği yorumlarla suçlanır, iftira ve karalamalara maruz kalır. Sonuçta da, sürülmek ve yeni coğrafyalara göç et(tiril)mek, “yeni”nin deyim yerindeyse yakasını bırakmayan tarihsel bir özellik haline gelir. İşte, Malakan topluluğunun da Avrasya coğrafyasındaki sosyo-politik tarihsel süreci, bu hikâyenin farklı bir sürümüdür.

Geçmişten günümüze insan topluluklarında, dinsel geleneğin etnisite inşasında oynadığı rolün ürünü birçok etnik grup ve azınlık ortaya çıkmıştır. Keza sınıfsal bir hareket içerisinde etnik bir kimliğin oluşması sürecinde, farklılaşan ve zıtlaşan din veya mezhebin çok önemli bir ideolojik aygıt olarak işlev gördüğünü söylemek mümkündür. Bu meyanda, ağırlıklı olarak Beyaz Rus⁵ olan Malakanlar, tarihsel olarak tabanı Rus köylülüğüne dayanan dinsel bir gelenek olan “Malakanizm”in, Ortodoks Kilisesi ile süren çatışmalara paralel olarak Çarlık Rusyası topraklarında meydana getirdiği etno-dinsel bir topluluktur. Dolayısıyla din ve mezhep farklılığı, Ortodoks Rus kimliği karşısında bir etno-dinsel Malakan kimliğinin doğmasında önemli bir rol

4 “Siyaset”, “devlet”, “demokrasi” ve “kimlik” kavramları ve aralarındaki ilişkinin kapsamı hakkında ayrıntı için bkz. (Atılgan ve Aytekin, 2012: 17-28, 71-85, 123-137, 169-181)

5 Beyaz Ruslar, Ukraynalılar ve Ruslar'la beraber, Slavların doğu koluna mensup alt etnik bir gruptur (Yetişgin, 2006: 671-672).

oynayıp, bu etnik kimliğin inşasında etkinliğini geçmişten günümüze ideolojik bir araç olarak da sürdürdüğünden (Suvari, 2009: 1v; 2013), öncelikle kısaca bu ilişkinin irdelenmesi uygun olacaktır.

Muranaka'ya (1992: 32) göre Hıristiyanlık, Rusya'ya kurumsal ve resmî olarak ilk kez, Kiev Knezliği'nin Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkileri sayesinde 10. yüzyılda girmiştir. Hıristiyanlık, Rusya coğrafyasında resmî din olarak kabul edildikten sonra, eski pagan inançlarına bağlılığını hâlâ sürdüren Hıristiyan olmayan çoğunluk halk yığınları üzerinde (Buss, 2003: 43) dinî baskısını artırmış ve neticede bu halkın büyük bir çoğunluğunun -şeklen de olsa- Ortodoksluğu kabul etmesine yol açmıştır. Bu *zorunlu ve sorunlu* durum da, eski din(ler) e ait pek çok öge yeni dine de geçmesine ve Rus Ortodoksluğu'nun senkretik bir yapı oluşturmasına neden olmuştur (Kurat, 1999: 12-13). Bu yüzden de, Rus Ortodoksluğu'nda mistizm önemli bir yer tutmuş ve aziz-azize olarak kabul edilen pek çok kişi de söz konusu mistik hareket içinde var olmuştur (Kurat, 1999: 33). Suvari'nin (2009: 126-127) deyişiyle, Malakanizm ve benzeri diğer Rus sektlerine önderlik eden kişiler de, bahsi geçen mistik geleneğe bağlı olarak ortaya çıkmışlardır.

Bu çerçevede, Malakanlar topluluğu ile özgün etno-dinsel anlayışları Malakanizm'in doğuşu, Rusya'da 15. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Köylü isyanları ile 17. yüzyılda Büyük Petro tarafından başlatılan ve gittikçe radikalleştirilen "Batılılaşma" hareketi kapsamındaki sosyal ve dinî reform girişimleri süreçleri ile etkileşip, örtüşmektedir. Zira Büyük Petro'nun Batılılaşma hareketinden en fazla etkilenen, bu siyasanın getirdiği vergiler dâhil ağırlaştırılmış malî yükümlülükler ile zorunlu askerlik ve işçilik altında ezilen Rus köylüleri olmuştur. Sonuçta, Rus Çarlarınınca "Yeni Rusya"nın yaratılması yolunda yüz binlerce Rus köylüsünün feda edilmeye başlanması, şiddetli köylü kalkışma ve isyanlarının da birbirini izlemesine yol açmıştır (Kurat, 1999: 239, 257).

Bu ağır ekonomik-politik şartlara, Çar Aleksey Mihailoviç zamanında Rus Ortodoks Kilisesi'nde yapılan dinsel değişikliklerin eklenmesi, hem ruhban sınıfın kendi içerisinde hem de halk arasında yoğun tartışma, ihtilaf ve çatışmaların ateşleyicisi olmuştur. Tüm bu sosyo-politik koşullar sonucunda ise Rus kilisesi, 1600'lerin başların-

da ilki ve resmî olanı Rus Ortodoks Kilisesi, ikincisi kadim inançlılar/gelenekçiler, yani Rusça'da "staroobryadtsı (старообрядцы)" olarak tanımlanan Raskolnikler "ayrılıkçılar (dissidents)" olmak üzere iki ana gruba bölünmüştür (Buss, 2003: 45-60 akt. Suvari, 2009: 135; Muranaka, 1992: 33-34). Malakanlar ve Malakanizm de, bu dönemde Rus Ortodoks ruhban sınıfını reddeden ve Ortodoksluktan tamamen kopan bir "mezhep (sect)" olarak 1760 yılı civarında ortaya çıkmış ve günümüze kadar ulaşmıştır (Suvari, 2009: 138).⁶

Bu çerçevede, Malakanlar'ı Rusya toprakları dâhilindeki diğer insan topluluklarından ayıran başlıca niteliklerin, onların dinsel, kültürel anlayış ve muhalif-aksiyoner⁷ tutumları ile şekillendiğini söylemek mümkündür. Buna göre;

(1) *Dinsel anlayış*: Malakanlar'ın etno-dinsel özellikleri oldukça özgündür. Bu yüzden de, Ortodoks Ruslar'a göre Malakanlar, dinî inanç olarak Rus Ortodoksluğu'nun "sektant"⁸ mezheplerinden biridir ve ana Ortodoks mezhebinin bazı inanç ve kurallarından ayrılarak yan

6 Örneğin Breyfogle (2007: 224), 18. yüzyıl Rus yazılı kayıtlarında Rusya'nın günündeki Tambov ve Voronej bölgelerinde yaşayan Malakanlar'dan söz edildiğini belirtmektedir.

7 Malakanlar, aynı zamanda Rus tarihinin etkin muhalif topluluklarından biridir. Haxthausen'in (1847 [1973]: i, 415) vurguladığı şekilde, Rusya'da "Raskol" (bölünme [division, schism]) olarak tanımlanan muhalif etno-dinsel mezhep topluluklar, yüzyıllar boyunca emperyal Rus Çarlarının ve Rus Ortodoks Kilisesi'nin için sorun olmuş, yapılan türlü resmî ve gayri-resmî baskı, zulüm, sürgün ve kıyımaya rağmen, bu topluluklar ve onların sosyo-kültürel nitelikleri, Rus toplumunun katmanlarına ve Rus insanını yaşam köklerine daha derin ve güçlü bir şekilde işlemiştir. Bu anlamda, Rus ayrılıkçılarını ve özelde muhalif bir Rus topluluk olarak Malakanlar'ı ele alan yetkin bir çalışma olarak bkz. (Conybeare, 1921: 289-326)

8 "Sektant" teriminin iki anlamı bulunmaktadır. Birinci anlamı, herhangi bir dinî tarihin üyesi olan kişi demek olup, ikinci anlamı ise, dogmatik görüş ve kanaatleri ile farklılaşan dar bir grubun menfaatlerini gözetken kişi demektir (Evgeneva, 1999: 70 akt. Alp, 2012: 95, dipnot 22). "Sektant" terimi, pek çok dinsel terimin doğrudan çokça kaynak dili olan Latince'den gelmektedir. Bu terim, Latince "secedere" (ayrılmak) fiilinden türetilmiştir. Nitekim neo-latin bir dil olan İtalyanca'da da "secedere" fiili aynen bulunmaktadır. Diğer neo-latin dillerde de benzer fiiller mevcuttur. Rusya'da 18. yüzyıldan başlayarak entelektüel dilin Fransızca olduğu düşünülürse, bu terimin Rusça'ya neo-latin bir dil olan Fransızca aracılığıyla geçtiğini düşünmek çok daha olasıdır. Ancak, Ortaylı'nın (1978: 350) vurgusuyla, Ruslar tarafından, Rus asıllı Malakan halkı için "sektant" tabirinin kullanılmasının temel sebebi ise, ileride detayıyla değinileceği üzere, Malakanlar'ın Çar Aleksey Mihailoviç zamanında yapılan kilise reformuna karşı çıkarak, kendi iradeleriyle Rusya'nın çeşitli vilayetlerine göç etmeleridir.

ve “heretik (sapkın)” bir mezhep haline gelmişlerdir. Örneğin Malakanlar, haç, ikon vb. ibadet sembollerine inanmaz, domuz eti yemez ve boşanmayı benimsemez.⁹ Bu anlamda, Malakanlar’da toplumsal eşitliğin önemini ortaya koyan en önemli bulgu ise, ruhban sınıfının olmamasıdır. Malakanlar’ın, aksakallar, bilge kişiler “presviterı (пресвитеры)” olarak tanımladıkları ve dinsel hiçbir hiyerarşik özelliği bulunmayan cemaat önderleri mevcuttur (Lunkin ve Prokofyev, 2000: 85).

(2) *Kültürel anlayış*: Ortodoks mezhebinin büyük perhiz orucunda yasak sayılan hayvansal gıdaları yiyip, süt içerek perhizi bozdukları için, bu “sect”in mensuplarına süt içen anlamına gelen “Molokan” adı verilmiştir.¹⁰ Malakanlar’da “pasifizm” ve “akıl”, inancın temelinde yer almış ve kişisel kusursuzluğun ve yeteneğin yolu olarak “çalışmak” en yüce erdem olarak benimsenmiştir (Muranaka 1992: 39 akt. Suvari, 2009: 145). Bu yüzden de, ekonomik ve dinsel alanların iç içe geçmiş olduğu Malakanlar’ın sosyo-ekonomik anlayışlarının temelini oluşturan tarım ve hayvancılık ile köy kolektivizminin sürdürülmesinde, özgün inançlarının oldukça önemli bir rol üstlendiği görülmektedir (Suvari, 2009: 147).

(3) *Muhalif-aksiyoner tutum*: Malakanlar, tarihsel olarak vicdani retçi olmuşlar ve orduya katılıp askerlik yapmayı reddettikleri için yıllar boyu hapis ve sürgüne mahkûm edilmiş, eziyet görmüşlerdir. Pasifist, savaşa karşı, barışçıl inançlarının sonucunda Malakanlar, Çar III. Aleksander’ın 1887-1889 yıllarında zorunlu kıldığı silah altına alınmaya direnmişler ve Çar hükümetinin baskılarına boyun eğmektense, 1904-1911 yıllarında yoğun olarak Rusya sınırları dışına, özellikle de

---

9 Özde tek Tanrı’nın otoritesine iman eden Malakanlar, inançları gereğince “Tanrı”ya tahta, taş veya diğer objelerle temsil edilerek ibadet edilmesini reddetmişlerdir. Bunun yerine onlar, insanın ruhunda yaşayan güçlü ve kadir-i mutlak bir tanrı inancını benimsemişlerdir. Dolayısıyla ikon ve haç gibi el yapımı dini objelere karşı çıkarak, bunların “insanoğlunun abartısı” olduğu inancını taşımışlardır.

10 Kırzioğlu’na (1953: 464-465) göre Molokanizm [Malakanizm], Ortodoks Kilisesi’nden ayrılmış bir tarikattır. 28 Mart 1805 yılında başlayan bu ayrılış, 22 Mart 1809 yılına kadar sürmüştür. Rusya’nın daha çok Güney Kafkasya’daki Saratov ve Dambuğ bölgelerinde yaşayan Malakanlar, o dönemlerde Ruslar ile önemli bir kültürel anlaşmazlığa düşmüş idi. Zira Ruslar’ın inancına göre, haftada sadece iki gün süt içme geleneği vardı ve Malakanlar ise, bu inanca itiraz ederek haftanın her gününde süt içebileceğini savunuyorlardı. Conybeare’nin de (1921: 291) vurguladığı şekilde, Rusça’da “Moloko” kelimesi süt, “Molokan” ise süt içen anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili ayrıca bkz. (Özgen, 2007: 17)

Amerika kıtasına göç etmeye başlamışlardır. Süreklilik kazanan göçleri sonunda Amerika'ya yerleşen Malakanlar, burada da tutumlarını sürdürerek I. ve II. Dünya Savaşlarına iştirak etmemişlerdir (Denisenko, 2009: 60; Göker, 2008: 193; Çalışkan, 2009: 4).

Dolayısıyla Malakanizm, ortaya çıkar çıkmaz Rus dinî ve siyasî otoritelerin baskı ve eziyetlerine maruz kalmış; bu da Malakanları, inançları hakkında gizliliğe zorlamıştır. Malakanlar ve diğer mezhepler üzerindeki baskı, 1825-1855 yılları arasında hüküm süren Çar I. Nikola zamanında daha da artmıştır (Lunkin ve Prokofyev, 2000: 85; Buss 2003: 85). Bununla birlikte, Rus sektant-heretikler olarak görülen Malakanlar'a bu dönemde uygulanan baskı ve sürgünler, Malakan cemaatini inançlarını koruma konusunda daha da "inatçı" yapmıştır. Öyle ki bu durum, Malakanlar'ın köylü sınıfı orijinli hareketlerinden yeni bir etnik kimliğin doğmasına yol açmıştır (Suvari, 2009: 146).

Ortodoks Kilisesi ile yaşadıkları din temelli uzlaşmazlıkların yanı sıra, mezhepsel inançları gereği zorunlu askerliği de reddeden Malakanlar, Ortodoks Rus halkının dinî ve kültürel inançlarıyla ters düşmüş kabul edilerek, resmî ve sivil dışlanmaya maruz kalmışlardır. Malakanlar için bunun sonucu -doğal olarak- zorunlu bir "sürgün ve göçler tarihi"dir. Rus yönetimleri tarafından baskı ve zulüm görmeye başlayan Malakanlar, 19. yüzyılın başlarında Çar I. Aleksander'in Kilise'den ayrılan Rus mezheplerine karşı aldığı sert tedbirler kapsamında, önce Kırım ve Kafkasya'ya sürülmüş, ilerleyen dönemlerde ise -siyasal konjoktüre bağlı olarak- Sibiryaya, Erivan, Kars, İran, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya sürülmek veya göç etmek zorunda kalmışlardır.

Ancak, Malakanlar'ın bu sürgün ve göç tarihinde oldukça ilginç bir temel özellik göze çarpmaktadır. Bu da, ortaya çıkış gerekçeleri genelde öncülleri ve çağdaşları olan köylü hareketleriyle aynı olsa da, Malakanlar'ın iktidarı ele geçirmek gibi radikal istekler taşımamaları ve maruz kaldıkları katliamlar ile sürgünler karşısında dahi daima sessiz kalmalarıdır. Bu yüzden de, Malakanlar'ın iktidar karşısındaki en önemli direnişleri "pasifizm" olmuştur. Zira Hz. İsa'nın "şiddet karşıtı" yönünü kendilerine düstur edinen Malakanlar, bu temelde pasifist bir dünya görüşü inşa etmişlerdir. Bu nedenle de, şiddetin her türlü, silah taşımak ve kullanmak, hatta militarizmin simgesi olan üniforma

giymek dahi kendi dinsel anlayışları çerçevesinde yasaklanmıştır. Dolayısıyla cemaat halinde kolektif yaşamlarını sürdürmeyi ve belli yükümlülüklerden muaf tutulmayı yeterli gören Malakanlar, böylesi bir yaşam sağlayacağı umuduyla sürgünleri dahi göze almışlardır (Suvari, 2009: 143).

Rusya'dan Kafkaslar'a ve Elviye-i Selâse'ye¹¹ Sürülen Etnik Bir Grup Olarak Malakanlar

Shubin'e (2001: 28) göre, 19. yüzyıl başlarında 1 milyon civarındaki nüfuslarıyla emperyal Rusya'daki en kalabalık mezhepsel topluluk olan Malakanlar'ın, Rus topraklarından göç ettikleri coğrafyalardaki izleri ve etkileşimleri, onların toplumsal gelişimleri açısından oldukça dikkate değerdir. Zira Malakanlar'ın, özellikle iki yüzyıla yakın barındıkları Kuzey Kafkasya bölgesi ile yaklaşık bir yüzyıl yaşadıkları Kars yöresinde bıraktıkları sosyo-politik kültürel izler, ortak yaşamsal ilişki ve özellikler, gelişmiş tarım ve hayvancılık yönleri ile göç ettikleri bu coğrafyalara yaptıkları iktisadî katkılar, Malakanlar'ı anılan coğrafyaların özgün bir etnik topluluğu olarak öne çıkarmaktadır. Zira 1682 yılında Ortodoks Kilisesi'nden heretiklik savlarından kaynaklı sebeplerle ayrılan Malakanlar,¹² Rus Çarları tarafından tüm Kafkasya'nın Ruslar tarafından kolonileştirilmesi tarihi içerisinde (Marshall, 2001: 146-170), 1830-1850 yılları arasında önce Kafkasya'nın kuzeyine (Sunderland, 1997: 33), daha sonra da Osmanlı ve İran sınırları bo-

---

11 Elviye-i Selâse, diğer adıyla "Üç Sancak", 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Berlin Antlaşması gereğince savaş tazminatı olarak Rusya'ya bırakılmış bir Osmanlı coğrafyasıdır. Ayrıntı için bkz. (Bradley, 1908) Ruslar, antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle bölgenin mülki, sosyal, kültürel ve iktisadi yapısını hızla değiştirmeye girişmiştir. İşgal yıllarında bölgede Rus emperyalizmi kapsamında yoğun bir Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma siyasasının uygulandığı görülmektedir. Ayrıntı için bkz. (Hunczak, 1974) Rus yönetiminin bu yeni iskan ve göç siyasaları sonucunda da, ilk üç yıl içerisinde 82.000 Türk, topraklarını terk ederek Osmanlı İmparatorluğu'na göçmüş; boşalan veya boşaltılan köy ve kazalara ise, Malakanlar, Duhoborlar gibi Çarlığın muhtelif yerlerinden sürgün ettirilen ve aşağı yukarı tamamı -Ruslar'a göre- heretik Ortodoks Hıristiyan olan etno-dinsel topluluklar yerleştirilmiştir (Ural, 2011: 648-649; Solmaz, 2002: 41). Konuyla ilgili ayrıca bkz. (Günay, 1980: 144, 147); (Ortaylı, 1978: 345) ve (Köse, 2003)

12 Breyfogle'un (1998: 16-17) vurguladığı şekilde Malakanlar, ruhban sınıfına, kiliseye, ikonlara, Ortodoks geleneklerine, militarizme ve her türlü dinsel abartıya karşı basit bir İncil Hıristiyanlığı'na inandıkları için Rus Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edilmişlerdir.

yunca Tiflis, Erivan, Şamahı,¹³ Bakü ve Azerbaycan'ın birkaç kuzey eyaletine göç ettirilerek yerleştirilmişlerdir.¹⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından ise, Ruslar tarafından Kars'a¹⁵ yerleştirilen Malakanlar, uzun yıllar burada kaldıktan sonra başta ABD ve Avustralya olmak üzere diğer ülkelere göçmüşlerdir. Transkafkasya yöresine, özellikle Rus ordularının ulaşımında kolaylıklar sağlayabilmesi açısından ulaşım yolları üzerinde yerleştirilen Malakanlar'ın, bu bölgede, örneğin Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde sekiz yeni yerleşim birimi kurdukları görülmektedir. Yine yoğun yerleştirmelerin olduğu Kars yöresinde de Malakanlar'a, özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde Kars'ın Çıldır, Arpaçay, Digor, Tuzluca ve İğdir gibi doğu bölümündeki kazalarının Ayırım, Khılalı, Terekeme ve Karapapak boylarının yaşadığı köylerinde çokça rastlandığı görülmektedir (Kırzioğlu, 1953: 464-465).¹⁶

Kars ve yöresi, tarih boyunca Trans-Kafkasya'daki çatışmalar-

---

13 Şamahı bölgesi Azeriler'in tarihen yaşadığı bir mekân olmuştur. Bölgede, 20. yüzyıl başlarında sadece Altı Ermeni ve Malakan köyü mevcut idi (Mustafayev, 2013: 7-8). Ayrıca bkz. (Schwietochovski, 1985)

14 Geçen yüz elli senelik sürede Azerbaycan nüfusu içinde özgül ağırlığı % 1.8'e kadar inen yerli Malakan Ruslar'ın büyük çoğunluğunun, günümüzde ülkenin başkenti Bakü'de, aynı zamanda Gence, Sumgayıt, Mingçeçevir ve diğer kentlerde yaşadığı görülmektedir. Bu anlamda, büyük çoğunluğu dinine bağlı Hıristiyanlardan, Malakan ve Babtistlerden oluşan birkaç tane köyün halen bulunduğunu söylemek mümkündür (Musabeyov, 2001: 178).

15 Rus Kars Oblastı (Карсская область, Karsskaya Oblast), 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın henüz devam ettiği bir sırada 13 Kasım 1877 tarihinde Ruslar tarafından işgal edilen Kars sancağı ve çevresindeki yerleşim yerlerinin bir idarî bölge çerçevesine alınması ile oluşturulmuştur (Alp, 2012: 90). Kars, daha önce Osmanlı'nın bir sancağı iken, Çarlık Rusyası döneminde Ardahan ve Oltu kazaları ile sınırları genişletilerek, Zakafkasya Genel Valiliği'ne bağlı bir "Oblast" haline getirilmiştir (Ortaylı, 1978: 344-345; Melkonian, 2001). Hem Osmanlı döneminde hem de Çarlık Rusya döneminde Kars, merkezden uzak bir sınır bölgesi olma özelliğini sürdürmüştür (Suvari, 2009: 151). Dolayısıyla bu durum da, Ruslar için Malakanlar'ın olabildiğince gözden uzak olmalarını ve sınır boyunda yerleştirilerek, yakın Osmanlı-Türk coğrafyasından gelebilecek her türlü kıyım ve kıyıma uğramalarını sağlamak olarak görülmektedir. Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Badem, 2010: 32-38) ve (Poğosyan, 1983: 62-66)

16 Türkdoğan, *Malakanların Toplumsal Yapısı* (1971: 5-7) adlı eserinde fonksiyonalist modele göre geliştirilen araştırmalar yaptığını belirtmektedir. Nitekim Türkdoğan'ın Malakanlar üzerine olan ve aynı zamanda doktora tezi olan bu araştırması nitel bir araştırma olup, kapsamlı bir saha çalışmasını içermektedir.

rın daima ilgi alanında yer almış bir coğrafyadır. Kars, kendine özgü kültürel mozaïği ve mimarisi ile Türk, Kürt, Azeri, Ermeni ve Malakan (Rus) nüfusun yüzyıllardır kimi zaman iç içe, kimi zaman da çatışarak yaşadığı bir bölgedir. Dolayısıyla Kars, 93 Harbi sonrası Rus hâkimiyeti altındayken bölgede yaşayan etnik gruplar arasında en dikkat çekici olanlardan biri Malakanlar'dır. Bu durum, Kars Vilayet idaresinin resmî yayın organı olarak 1883-1917 yılları arasında yayınlanan *Kars Gazetesi*'ne de yansımıştır. Nitekim gazetenin "Fıkra" kısmında, pek çok farklı konuda ilginç yazılar yayınlanmıştır. Gazetenin bu kısmında, Kars'ta yaşamakta olan farklı dinlere ve etnik kökenlere mensup halkların kültür ve geleneklerini konu alan yazılar bulunmaktadır. Kars hakkında Gürcü efsaneleri, Ermeniler'in kutsal günleri, Ermeniler'de doğum ve vaftiz süreci, Müslüman halkın inanışları, kutsal mekânları, Rus Sektantların, Yezidiler'in kültür ve inançları gibi konular, söz konusu kısımda halk kültürüne dair yayınlanan yazılara örnektir. Bu meyanda, Kars'ta Rus sektantlar olarak bilinen ana gruplar ise, Malakanlar, Duhoborlar¹⁷ ve Subbotnikler'dir; ve Kars gazetesinde de, bunların her birine ait kültürel unsurları yansıtan birçok yazı mevcuttur (Alp, 2012, 95).¹⁸

Nitekim Türkiye, uzun yüzyıllar boyunca Asya ve Avrupa arasında ekonomik, siyasî, kültürel bir köprü, komşu ülkeleriyle devamlı etkileşim halinde bir ülke olagelmıştır. Rusya başta olmak üzere, tüm sınırdaş komşuları ile olan yakın ilişkiler yüzyıllar boyunca sürmüştür; sosyo-kültürel alışverişler ise, özellikle bölgelere göre sınırdaş halkların geçmişte yaşamış oldukları savaş, sürgün, göç, istila, zapt gibi toplumsal çalkantılar çerçevesinde tecrübe ettikleri acı, öfke ve zulümlerin etkileriyle şekillenmiştir (Şenel, 2012: 137). Bu bağlamda, Malakanlar'ın, Rusya gibi tarım ve endüstride gelişmiş bir toplumdaki gelmiş olmaları nedeniyle sergiledikleri sosyal, kültürel, zirai vb. bilgi ve davranışları, Elviye-i Selâse bölgesinin halkını olumlu yönde et-

---

17 Aslında bu üç etno-dinsel topluluk, genel olarak "Malakan" olarak bilinen aynı kökten gelen gruplardır. Ancak zaman içerisinde bunlar birbirlerinden ayrılıp, çeşitli etno-kimlik konularında farklılaşarak, sanki üç ayrı grupmuş görüntüsü vermişlerdir. Hâlbuki özde hepsi aslında Malakan'dır. Örneğin Duhoborlar, 1780 yılında Malakan topluluklarından ayrılarak, ayrı bir etno-dinsel grup olarak ortaya çıkmışlardır (Conybeare, 1921: 304).

18 Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Petrovski, 1908)

kilemiştir. Malakanlar'ın Rusya'dan getirdikleri ekin, biçin, harman ve nadas gibi tarım teknik ve yöntemleri, Türk çiftçilerine göre daha ileri bir düzeydedir. Keza Rus çiftçisi 19. yüzyıl başlarından itibaren makineli tarıma geçmiştir. Bu nedenle, yörede ilkel sayılabilecek araç ve yöntemlerle çiftçilik yapan Türk köylüsü, kendilerinden daha ileri bir tarım teknolojisi kullanan Malakanlar'dan birçok yeniliği öğrenerek kullanmaya başlamışlardır.

Ayrıca, dıştan içe yönelik kitlesel göçler döneminde yerli ile göçmen nüfus arasındaki ilişkilerin, Anadolu'da toplumsallaşmayı ve gruplar arasındaki kaynaşmayı arttırdığı da görülmektedir (İpek, 2006: 100-102). Bu nedenle, Malakanlar'ın, 1877 yılından 1918 yılına kadar 40 yıl Rus işgali altında kalan Elviye-i Selâse bölgesinin demografik mozaığında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür (Aslan, 2012: 252). Bunun başlıca nedeni, söz konusu topluluğun, Hıristiyanlık temelli özgün dinsel ve etno-kültürel özelliklerine karşın, bölgedeki yerel ve yerleşik kültürel ve geleneksel yaşama, İslamlaşma gösterdikleri uyum, barışçıl yapıları ve bu sayede, yerel Müslüman halkla gerçekleştirdikleri iyi ilişkiler ile ortak yaşamsal etki ve etkileşimlerin olumlu niteliğidir. Neredeyse tamamı usta ve yetenekli bireylerden oluşan Malakanlar, Kars'ta değirmencilik, balcılık, peynircilik gibi tarımsal ve hayvansal alanların gelişmesinde de silinmez izler bırakmışlar, önemli katkılarda bulunmuşlardır (Gökçe, 2013: 4; Serbest, 2008: 10; Kıyanç, 2014).

Fındıkoğlu (1966), Somuncuoğlu (2004) ve Türkdoğan'ın (2005) çalışmaları, Malakanlar üzerine geliştirilmiş bir başka milliyetçi retoriği yeniden üretmektedirler. Bu bağlamda, örneğin Türkdoğan'a (2005: 272, 298) göre Malakanlar, evlenilecek kız bulunamadığı için Kars yöresinden göç etmişlerdir. Hâlbuki alandaki bilgiler, Malakanlar'ın 1962 yılında "Rus casusu olmakla suçlanmaya daha fazla dayanamayarak göç ettiklerini" doğrulamaktadır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun travmatik son asrı, azınlıklara yaklaşımlarda bir kısım sorunlar getirmiş ve azınlıklara karşı bir güvensizlik devri başlamıştır. Azınlıklar artık dış güçlerin uzantıları olarak görülmüş ve talepleri güvenlik konsepti içerisinde ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında yaşananlar, gayrimüslim azınlıklara güvensizliğin sadece devlet nazarında değil halk nazarında da ciddi boyutlara ulaştığını göstermiştir (Sonyel, 1993). Azınlıkların dönemsel durumlarda

mensubu oldukları devlete sadakat göstermeyebilecekleri düşüncesi, azınlık sorunlarına sağlıklı yaklaşımların sergilenmesini engellemiştir. Azınlıklara güvensizlik, Osmanlı'nın mirasçısı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin devam ettirdiği bir politika olmuştur. Hatta ulus inşası sürecinde ve ulus-devlet yaklaşımı içerisinde farklılıklar ve bu farklılıkların ifadesi daha sorunlu bir hale gelmiştir (Kaya, 2007: 47-48).

Nitekim Kurtuluş Savaşı yıllarından başlayarak Malakanlar, gerek Bolşevikler, gerekse o dönemki Mustafa Suphi'nin Türkiye Komünist Partisi ile ilişkileri oldukları kuşkularıyla, resmî kontrol ve baskı altında tutulmuşlar; hatta 20 Ocak 1921 tarihine dek Türkiye'yi terk etmedikleri takdirde askere alınmaları TBMM kararıyla sabitleşmiştir (Denisenko, 2009: 65; Karagöz, 2005: 53-54, 160). Ancak dinlerine önem veren Malakanlar'ın, dine mesafeli, hatta yasakçı duran Sovyetler Birliği'ni -Çarlık Rusyası'nın aksine- sahiplenmeleri dikkat çekicidir. Bolşevik Devrimi'nden sonraki dönemde Kars'taki 35 Malakan köyünden 32'sinin SSCB'nin Rostov bölgesine, kalan 3 köyün de 1962'de yine Sovyet topraklarına göç ettiği görülmektedir (Suvari, 2009: 148; Somuncuoğlu, 2004: 99; Türkdoğan, 1971: 26).

Sonuçta Malakanlar, her ne kadar Kars coğrafyasına kendi etnik kimliklerini dahi coğrafi isim olarak miras bırakmış olsalar da,¹⁹ Kars yöresinden de 1962 sonrası büyük gruplar halinde tekrar Rusya'ya veya dünyanın farklı coğrafyalarına göç etmek zorunda kalmışlardır; arkalarında atlarını,²⁰ kızlarını ve namlarını bırakarak... Bu yüzden de,

---

19 Yer adlarında da tarihi nitelikleri öne çıkan Kars ve yöresi, Malakan Yaylası, Oğuzun Düzü, Çerkez Yurdu, Kızılbaş Çukuru, Ermeni Yaylası, Gürcü Bulağı, Arap Mezarları gibi mevkii tanımlamalarıyla zengin geçmişi yaşatmaktadır. Bu yer adları, adeta kadim zamanları günümüze taşıyarak halk belleğine nakış nakış işleyen birer kültür mirasıdır (Aygün, 2013: 6).

20 Yılmaz ve Ertuğrul'un (2013: 44) aktarımıyla, Malakan, aynı zamanda günümüzde Anadolu coğrafyasındaki seçkin at ırklarından biridir. Nitekim Türk yerli atlarının genetik yapısını, Anadolu'nun ana göç yollarının üzerinde olması ve bu bölgede gerçekleşen savaşlar önemli derecede etkilemiştir. Yerli atlar üzerinde en çok Arap, Acem, Trakya, Rus, Çerkez, Macar ve Moğol atlarının etkileri görülmektedir. Yine Taşkın ve Koçak'ın (2010: 71, 73-74) aktarımıyla, Türk yerli atları arasında yer alan Malakan atı, Kars ve Ardahan illeri başta olmak üzere Doğu Anadolu bölgesinde yoğun olarak bulunmakta ve Ukrayna'dan gelen, Malakan adı verilen göçmenler aracılığıyla Türkiye'ye getirilmiş bir at soyudur. Malakan atının oluşmasında Rus Bıçuk ırkının köken teşkil ettiği ve Percheron ile Clydesdale ırklarının da etkisinin olduğu bildirilmek-

günümüzde Anadolu’da artık izleri kaybolmuş etno-dinsel bir topluluk olarak Malakanlar için, Kars ilinin “saklı yüzleri” veya “solan renkleri” nitelendirmelerinde bulunmak pek de yanlış durmamaktadır.

Sonuç ve Düşünceler

19. yüzyıl, milliyetçilik ideolojisinin başladığı önemli bir yüzyıl olarak, İmparatorlukların dağıldığı, parçalandığı ve özellikle yoğun bir uluslaşmanın yaşandığı, deyiş yerindeyse “sosyal birikim yüzyılı”dır. 19. yüzyıl başlarından itibaren Avrasya coğrafyasında görülen ve 20. yüzyılda tüm dünyaya egemen olan siyasal düşünce zinciri olarak milliyetçilik, uluslaşma ve nasyonalizm, bir yandan İmparatorlukların dağılmasına yol açarken, öte yandan bu imparatorluklar bünyesindeki çokkültürlü toplumsal yaşamın da ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu ise, imparatorluklardan ulus-devletlere geçişin getirdiği kaçınılmaz göç ve sürgün zamanlarıdır. Zira özellikle 19. yüzyıla damgasını vuran milliyetçilik ve uluslaşma ideolojileri, parçalanan imparatorluklardan ortaya çıkan ulus-devletlerin daha homojen toplumsal yapılar da oluşturulmasını kabullenmiştir.

Avrasya coğrafyasının da, tarihsel olarak geniş halk hareketlerini içermesi nedeniyle, yüzyıllardır çokkültürlü kadim bir coğrafya olduğu görülmektedir. Ancak bu coğrafya, aynı zamanda dinden sapmaların, ayrılımların da en sık görüldüğü bir coğrafya olmuştur. Nitekim Ortodoks, Katolik veya Şeriat kuralcılığının güçlü olduğu yerlerde ya da zamanlarda, felsefeyle bilimin olduğu kadar halk topluluklarının kendilerine özgü sosyo-kültürel nitelik ve kabulleri, dinsizlik, heretiklik (sapkınlık) sayılmış, kimi zaman bu halklar bir ezoteri veya okültizm gözüyle alaya alınmıştır. Ancak bu *heretik* halklar için maruz kaldıkları tüm baskı, zulüm ve dışlanmaların yanında en zorlu durum da, onların yoğun ve zorunlu sürgünlere, göçlere tabi tutulmaları olmuştur. Bu anlamda, 19. yüzyıldan günümüze çokkültürlülüğün başlıca sorununun sürgün ve göçler olduğunu söylemek mümkündür.

---

tedir. Bu atlara, Ardahan ilinde yoğun olarak bulunmalarından dolayı “Ardahan Atı” da denilmektedir. Konuyla ilgili ayrıca bkz. (Aral, 1974); (Hendricks, 1995) ve (Hamzaoğlu, 2007). Yine “Malakan ineği” olarak bilinen melez sığırların yaygınlaştırılmasıyla süt ve süt ürünlerinde önemli artışlar elde edilmiştir (Ortaylı 1978: 355). Hayvancılık alanında da başarılı olan Malakanlar, “zavot” denilen ve günümüzde de sürdürülen mandracılık geleneğinin Kars’ta gelişmesine katkı sunmuşlardır (Suvari, 2009: 154).

Bu çalışmada, “Malakanlar ve Malakanizm” örnekleri üzerinden, 18. yüzyıldan itibaren Çarlık Rusyası’nın gerek emperyal bir güce dönüşürken, gerekse Batılılaşma çabalarını uygularken, Rus sınır bölgelerinde kolonizasyon faaliyetleri kapsamında etno-dinsel toplulukların zorunlu yer değiştirmeleri incelenmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada elde edilen tespitlerden ilki, 19. yüzyıl imparatorluklarında sürgün kökenli zorunlu yer değiştirmelerde başlıca sebeplerden birinin, baskın dinden ayrılan veya sapan dinsel anlayışların etkisi olduğudur. İkincisi, 19. yüzyılın çokkültürlü imparatorluklarınca heretik olarak görülen bu nevi ayrılıkçı mezhepsel tutumların, etnik kimliğin inşa ve müteakip muhafazası süreçlerinde oynadığı rolün oldukça önemli olduğu hususudur. Üçüncüsü, 19. yüzyılın güçlü devletlerinde bazı etnik toplulukların dinen heretik olarak kabul edilmelerine rağmen, bununla çelişir şekilde, bu durumun devletin emperyal nitelikler kazanmasında ve çokkültürlü ve çok-dinli imparatorluk şekillenmesinde oldukça önemli katkılarda bulunduğudır.

Bu meyanda, son sözde söylenebilecek olan şudur. Etno-dinsel bir topluluk, içinden çıktığı baskın toplumun başta siyasal ve dinsel olmak üzere çeşitli gerilim, çatışma ve saldırılarına maruz kalmasına rağmen, sahip olduğu güçlü etno-dinsel kimlik, gelenek, pratik ve dinamikler sayesinde, gerek göç ettiği yeni coğrafyaların yerli halklarının, gerekse içinden çıktığı baskın devletin çokkültürlülüğüne etki ve katkılarda bulunmaktadır. Etnisite ile kültürün diyalektik ilişkisinin bir sonucu olan bu durum, 19. yüzyılda Çarlık Rusyası’ndan Bolşevik temelli Sovyetler Birliği’ne geçişte Malakanlar’ı özel ve ayrıcalıklı tarihsel bir konuma koymaktadır. Bu anlamda, bugün dahi Malakanlar’ın sosyo-kültürel özellikleri, Malakan kimliğini inşa eden ve sürdüren etkenler ve ilişkiler gibi hususların, bu halkın günümüze dek sergilediği var olma mücadelesi bağlamında, daha derinlikle araştırılmayı hak ettiği kanaati taşınmaktadır.

Kaynakça

- Alp, A. (2012). Kars tarihi bakımından bir kaynak olarak vilayet gazetesi “Kars”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (Nisan), 89-102.
- Aral, N. (1974). *Türkiye’de yetiştirilen hayvan türleri, yetiştiricilik tarihi ve teknolojisi (1923-1931)*. Ankara: Türkiye Jokey Kulübü Yayınları.
- Aslan, E. (2012). Kars yöresinde Malakanlar’dan kalan ve kaybolmak üzere olan rençberlik geleneği. *Millî Folklor*, 93, 252-263.
- Atılğan, G. ve E. A. Aytekin (Haz.). (2012). *Siyaset bilimi: Kavramlar, ideolojiler, disiplinler arası ilişkiler*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Aygün, N. (2013). Çağları aşan coğrafya. *Serhat Kültür*, (Mayıs-Haziran), 6-7.
- Badem, C. (2010). *Çarlık Rusyası yönetiminde Kars vilayeti*. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.
- Başak, S. (2005). Türk sosyolojisinde yapı araştırmalar. *Bilig*, 32 (Kış), 33-63.
- Bradley, J. F. (1908). *The Russian conquest of the caucasus*. London: Longmans and Co.
- Breyfogle, N. B. (1998). *Heretics and colonizers: Religious dissent and Russian colonization of transcaucasia, 1830-1890* (PhD Dissertation). The University of Pennsylvania, Faculty of History, Philadelphia, USA.
- Breyfogle, N. B. (2007). Prayer and the politics of place: Molokan Church bulding, tsarist law, and the quest for a public sphere in late imperial Russia. In Mark D. Steinberg and Heather J. Coleman (Ed.), *Religion and spirituality in modern Russia*. (pp. 222-252). Indiana: Indiana University Press.
- Buss, A. (2003). *The Russian orthodox tradition and modernity*. Boston: Brill.
- Conybeare, F. C. (1921). *Russian dissenters*. Cambridge: Harvard University Press.
- Çalışkan, Ç. O. (2009, Haziran 19). Malakanlar, bir sürgünün masum insanları. *Birgün*, ss. 4.
- Denisenko, L. (2009). Rus emperyalizmi: Kafkasya’nın Ruslaştırılma-

- sı ve Malakanlar. *Toplumsal Tarih*, 187 (Temmuz), 60-65.
- Evgeneva, A. P. (Ed.). (1999). *Slovar Russkogo Çazika v Çetireh Tomah*, Vol. 3. [Russian Dictionary: In 4 Vol. RAS, Institute of Linguistic Studies]. Moskva: Nauka Publ.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1966). *Türkiye'de İslav muhacirleri (1961-1962'de Türkiye'deki Malakan ve Kazakların Rusya'ya dönmeleri)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Gökçe, A. (2013). Çıldır ve Arpaçay hakkında. *Serhat Kültür*, (Mayıs-Haziran), 4.
- Göker, G. (2008). Basının vicdanı reddi. Erdal Dağtaş (Der.), *Türkiye'de sivil itaatsizlik toplumsal hareketler ve basın*. (ss. 193-254). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Günay, S. (1980). *Resmi devlet salnamelerine göre Osmanlı İmparatorluğu'nun seneler itibariyle mülki teşkilatı* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum / Türkiye.
- Hamzaoğlu, M. (2007). *Malakan Atı (Ardahan Atı)*. Kars: Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği Yayınları (Elde basım).
- Haxthausen, A. (1847). *Researches into inner life of the people of Russia*. Hannover: Eulemann (Reprint New York: G. Olms., 1973).
- Hendricks, B. L. (1995). *International encyclopedia of horse breeds*. Norman and London, UK: University of Oklahoma Press.
- Hunczak, T. (Ed.). (1974). *Russian imperialism from ivan the great to the revolution*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- İpek, N. (2006). *İmparatorluktan ulus devlete göçler*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Jenks, C. (2007). *Altkültür: Toplumsalın parçalanışı*. (Çev. Nihal Demirkol). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Johnston, R. J., Gregory, D. and D. M. Smith (1994). *The dictionary of human geography*. (3rd ed.). Oxford, UK: Blackwell Reference.
- Karagöz, E. (2005). *Kars ve çevresinde aydınlanma hareketleri ve sol geleneğin tarihsel kökenleri, 1878-1921*. İstanbul: Asya Şafak Yayınları.
- Kaya, İ. (2005). Identity and space: The case of Turkish Americans. *Geographical Review*, 95 (3), 425-440.

- Kaya, İ. (2007). Azınlıklar, çokkültürlülük ve Mardin. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 44-55.
- Kızıoğlu, M. F. (1953). *Kars tarihi*, I. Cilt. İstanbul: Işık Matbaası.
- Kıyanç, S. (2014). *Malakanlar* (Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Köse, M. (2003). “Elviye-i Selâse” Kars Ardahan Batum 1877-1920/ işgalden kurtuluşu/“Kırk yıllık kara günler” ve Ermeniler. Ankara: Kuban Yayıncılık.
- Kurat, A. N. (1999). *Rusya tarihi (Başlangıçtan 1917’ye Kadar)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Lunkin, R. ve A. Prokofyev (2000). Molokans and Dukhobors: Living sources of Russian Protestantism. *Religion, State and Society*, 28 (1), 85-92.
- Marshall, A. G. (2001). *Dar Al-Harb: The Russian general staff and the asiatic frontier, 1860-1917* (PhD Dissertation). The University of Glasgow, Faculty of Arts, Glasgow, Scotland.
- Melkonian, A. (2001). The Kars oblast. *Historic Armenian Cities and Provinces Conference Series: No. 9 - Kars and Ani*, University of California, Los Angeles/UCLA, 9-11 November.
- Muranaka, T. A. (1992). *The Russian Molokan Colony at Guadalupe, Baja California: continuity and change in a sectarian community* (PhD Dissertation). The University of Arizona, Faculty of the Department of Anthropology, Arizona, USA.
- Musabeyov, R. (2001). Azerbaycan’daki etnik azınlıklar. *Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel Sayısı)*, 7 (1), 177-196.
- Mustafayev, B. (2013). Ermenilerin ve Malakanların Şamahı’da yaptıkları mezalim (Arşiv belgelerine göre tarihi gerçekler: 1915-1920) Şamahı (Şamaxı-Şemahi) olayları (1918-1919). *Akademik Bakış Dergisi*, 35 (Mart-Nisan), 1-18.
- Ortaylı, İ. (1978). Çarlık Rusyası yönetiminde Kars. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX (Ayrı Basım), 343-362.
- Özgen, H. N. (2007). “Bir tapunun peşinde Kafkasya’da sınır ve vatandaşlığın mülkiyet izleri: Ardahan örneği” Başlıklı Tebliğ. *IV. Kültür Araştırmaları Sempozyumu İç/Dış/Göç ve Kültür* (15-17 Eylül 2007). Işık Üniversitesi, Şile, İstanbul, s. 1- 25.

- Petrovski, S. (1908). Molokane ili Duhovnie Hristiane [Молокане или Духовние Христиане]. Odessa.
- Poğosyan, A. M. (1983). *Karsskaya oblast v sostave Rossii*. Erivan: Ayastan.
- Schwietochovski, T. (1985). *Russian Azerbaijan 1905-1920, The shaping of national identity in a Muslim community*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Serbest, B. (2008). Kars ve çevresinde Rus yönetimi dönemi. *Kültür Araştırmaları Derneği Bülteni*, 31 (Mayıs), 9-13.
- Shubin, D. H. (2001). *Monastery Prisons*. Bloomington, IN: Xlibris Corporation.
- Solmaz, G. (2002). Ermeni zulmünün Sarıkamış ve çevresinde günümüzdeki izleri. *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi*, III. Cilt. Ermeni Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Somuncuoğlu, S. (2004). *Don kazakları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sonyel, S. R. (1993). *Minorities and the destruction of the Ottoman Empire*. Ankara: Turkish Historical Society Printing House.
- Sunderland, W. (1997). *Making the Empire, colonists and colonisation in Russia, 1800-1850* (PhD Dissertation). Indiana University, USA.
- Suvari, Ç. C. (2009). *Dinsel geleneğin etnisite inşasında oynadığı rol: Malakanizm örneği* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Suvari, Ç. C. (2013). *Malakanlar - Rus köylü hareketlerinden günümüze Malakan inancı*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Şenel, M. (2012). Bilinçaltına dayalı etnik küfürler. *Karadeniz Araştırmaları*, 32, 137-154.
- Taşkın, D. ve S. Koçak. (2010). Türk yerli atları. *Kocatepe Veteriner Dergisi*, 3 (2), 71-75.
- Türkdoğan, O. (1971). *Malakanlar 'ın toplumsal yapısı - Kars ilinin üç köyünde bir Rus etnik grubunun Sosyo-ekonomik araştırması (1877-1962)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayını.
- Türkdoğan, O. (2005). *Kars'ta bir etnik grup - Malakanlar 'ın toplumsal yapısı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Ural, S. (2011). Kurtuluştan Mondros Mütarekesi'ne Elviye-i Selâse'de

yaşanan sorunlar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 47, 647-676.

Yetişgin, M. (2006). Rusların Türk toprakları üzerinde yayılmasının sebepleri üzerine bazı düşünceler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (16), 671-698.

Yılmaz, O. ve M. Ertuğrul. (2013). *Atlarda yürüyüş çeşitleri ve kusurları*. *Akademik Ziraat Dergisi*, 2 (1), 43-54.